

משפט יצחק

ניקיון לפסח שהביא לבית הדין

אשה שמנקה לפסח ומצאה שטר שכתוב שחברתה חייבת לה

גיליון 3 • אבן העזר ואישות

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

כל הזכויות שמורות. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

שאלה:

כלל מהחוב, אבל הוסיפה שאפילו אם לוותה ככל הנראה החוב נפרע מפני שהיא אשה מסודרת להפליא ויודעת אם חייבת למשהו.

רחל לא השתכנע מדברי חברתה והגיע אלינו ליעוץ, שאלתה האם במקרה כזה שיש לה 'שטר חוב', וחברתה מודה שהוא חתימת ידה, חייבת חברתה לשלם לה או שמאחר וגם היא בעצמה אינה זוכרת דבר מהחוב ועוד שלא טוענת שמסתמא החוב נפרע מפני היותה אשה מסודרת אין מקום לתשלום.

תשובה:

ומשמע שמדובר כשהלווה אינו תובע אותו אלא גם אומר שמא, וכ"כ הגר"א שם שמקור דברי השו"ע הם מהגמ' הנ"ל ואין ר' נחמן חולק על ר' הונא בזה.

אמנם שם בסעיף יח' כ' השו"ע שאם המלווה אומר 'הלוייתך ואיני יודע כמה' והשיב הלווה 'גם אני איני יודע כמה' פטור מלשלם ואין צריך אפילו שבועת היסט כיון שגם המלווה אינו תובע אותו דבר ברור, ולגבי לצאת ידי שמים כ' השו"ע שי"א שמשלם רק מה שברור שחייב לו ופטור וי"א שכיון שזוכר שלוה ואינו יודע כמה אינו יוצא ידי שמים עד שיתפייס עם המלווה בכמה שיוכל (ר"ל שיתפטר במה שברור למלווה שהלווה לו). ולכא' הדברים סותרים זה את זה שבסעיף י' פסק שחייב לצי"ש ובסעיף יח' הביא בזה מחלוקת.

ונ"ל שהדבר פשוט שאין דמיון בין הסעיפים, שהרי בסעיף י' איירי באדם שיועד כמה שלוה אבל אינו יודע אם פרע או לא ובכח"ג וודאי חייב לצי"ש כמ"ש הרא"ש הנ"ל מהגמ', ובסעיף יח' איירי באדם שאינו יודע כמה לוהו, ובאופן כזה לכו"ע חייב לשלם עכ"פ מה שברור לו שלוה כדי לצי"ש משום דלגבי מה שברור לו שלוה הוי כ'איני יודע אם פרעתיך' וכל מחלוקתם הוא דוקא על החלק שאינו יודע אם לוהו שעל החלק הזה הוי כאומר 'איני יודע אם התחייבתי', ובוהו י"א שהוי ממש כאומר 'איני יודע אם התחייבתי' ופטור אפילו מלצי"ש (כמ"ש בסעיף י' שם) וי"א שכיון שיועד עכ"פ שלוה חייב גריע טענתו וצריך להתפטר עם המלווה בכמה שיוכל. וראיתי שכ"כ החז"א בחו"מ ס' ז' ס"ק ג' ו' שהדבר פשוט דבשניהם טוענים שמא על הפירעון חייב לצי"ש כמ"ש הרא"ש מהגמ' ואין בזה מחלוקת. וכן פסק התומים בס' עה' ס"ק יט' שחייב לצי"ש. וכן משמע מהקצות החושן ס' עה' ס"ק ו' שבשניהם טוענים ספק על הפירעון כיון שיש חזקת חיוב ולא היה מעולם פירעון וודאי חייב עכ"פ לצי"ש.

אמנם כל הנ"ל הוא נכון דוקא בתביעה בעל פה שאין עליה שטר, אבל במקרה שיש למלווה שטר על החוב ושניהם מסופקים בפירעון חייב הלווה לשלם כמ"ש בחו"מ סימן פב' סעיף ב', וכ' הגר"א (ס"ק יג') שהטעם הוא משום שהולכים אחרי חזקת השטר שאילו היה פרוץ לא היה נמצא ביד המלווה שכל הפורע לוקח שטרו או שובר (שטרך בידי מאי בעי).

וכ"כ הש"ך בס' עה' ס"ק סה', והביא משו"ת מהרשד"ם (ס' מ') בשם חכם אחד שכ' שאם שניהם טענו שמא על פירעון פטור הלווה, ומהרשד"ם חלק עליו וכ' שבשטר חייב לשלם מפני חזקת השטר ובמלווה על פה חייב לצי"ש. והש"ך הסכים עם המהרשד"ם לגבי מלווה בשטר שחייב מן הדין ולגבי מלווה על פה כ' שאין הדבר פשוט והוא המחלוקת שהביא בשו"ע בסעיף יח' שהובא לעיל (דלא כתומים וחז"א הנ"ל).

גב' רחל ו. הינה אשה חרוצה מאוד, ומיד לאחר פורים התחילה לנקות את ביתה מהחמץ (בגדר 'שלשים יום לפני הפסח וכו') לפתע, כאשר ניקתה אחד המגירות שבחדרה מצאה פתק בו כתוב: "אני לאה ד. לוויית ממת רחל ו. סך חמשת אלפים ש"ח" חתום בחתימת יד לאה בתאריך ט' אדר תשפ'. רחל, שניסתה להיזכר בהלוואה ללא הצלחה, התקשרה לחברתה לאה ושאלה אותה האם זוכרת דבר מהחוב. לאה ענתה שגם היא אינה זוכרת

שנינו **במשנה** מסכת ב"ק (ק"ח). 'האומר לחבירו גולתיך הלוותני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לא החזרתי לך, חייב לשלם, אבל אם אמר לו איני יודע אם גולתיך אם הלוותני אם הפקדת אצלי פטור מלשלם'. ובגמ' נחלקו באומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר 'איני יודע' (אם הלוותני - רא"ש), ר' הונא ור' יהודה מחייבים - דברי שמא ברי עדיף, ור' נחמן ור' יוחנן פוטרים - דחזקת ממון עדיף ואין להוציא מהמחזק.

ומקשה הגמ' מדברי הסיפא של המשנה לדעת ר"ה ור' יהודה, שאם אמר 'איני יודע אם לווייתני' פטור מלשלם וזה שלא כדבריהם שברי עדיף, ותרצו דהמשנה איירי שאין המלווה תובע אותו ואין כאן ברי ושמא, וברישא שכתוב 'איני יודע אם פרעתיך' חייב לשלם היינו שחייב לשלם לצאת ידי שמים, ע"כ. ויוצא שלדברי ר' הונא ור' יהודה האומר לחבירו 'הלוייתני לך ואיני יודע אם פרעתיך' וחבירו משיב 'גם אני איני יודע אם פרעתי' פטור מלשלם מן הדין.

נתבע מסופק: ידוע שהלכה כר"נ בדיני וגם כר' יוחנן נגד ר' הונא ור' יהודה, וא"כ יוצא שדברי המשנה הינם כפשטם שהמלווה תבע את הלווה והלה מסופק, ואז הדין הוא שאם אינו מסופק אלא בפירעון ואומר 'איני יודע אם פרעתיך' חייב לשלם שהרי הוא וודאי חייב וספק בפירעון, אבל אם מסופק בעיקר ההלוואה ואומר 'איני יודע אם לווייתני' פטור מלשלם, וכן **נפסק** בחושן משפט סימן עה' סעיף ט', אלא שחייב הלווה שבועת היסט שאינו יודע אם לוהו.

שניהם מסופקים: ויש לדון מה סובר ר' נחמן במקרה שהמלווה גם אינו זוכר מהחוב אלא שניהם אומרים בספק, ויש בזה שני חלקים, כשהלווה טוען 'איני יודע אם לווייתני' שהוא ספק בהתחייבות, ובטוען 'איני יודע אם פרעתי' שהוא יודע שהתחייב אלא שמסתפק אם נפטר מחיובו.

והדבר ברור שבאומר 'איני יודע אם לווייתני' פטור הלווה, דהרי אף אם המלווה תובע אותו בבירור אם הלווה משיב 'איני יודע אם לווייתני' פטור דחזקת ממון עדיף כנ"ל וכ"ש כשאין המלווה תובע.

אמנם בטוען 'איני יודע אם פרעתי' יש להסתפק, האם ר' נחמן מודה לר' הונא שפטור אלא שחייב לצאת ידי שמים או שכיון שלר"נ חזקת ממון עדיף אין כאן מקום לחייב את הלווה לצאת ידי שמים. **בשאלה הזאת** עמד הרא"ש ב"ק פ"י ס' לב' וכ' ז"ל: "ונראה דחייב לצאת ידי שמים אף לר' נחמן ור' יוחנן".

וכן לכא' משמע מדברי השו"ע חושן משפט ס' עה' סעיף י' ז"ל: "לא תבעו אדם, אלא מעצמו אמר לחבירו: הלוייתני ואיני יודע אם החזרתי לך, פטור. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב לשלם.",

חולקים שאינו יכול לומר 'פרעתי' וסיים: 'ואין לדין בזה אלא מה שענינו רואות'. בסמ"ע ס"ק ח' הביא שהרש"ל פסק כה"א אבל הש"ך (ס"ק יד) הסכים לדעת המחבר.

טענת לאה: טענת לאה שהיא אשה מסודרת וזוכרת למי חייבת אינה כלום, שמאחר שהיא אינה טוענת 'פרעתי' בברור הרי זה ככל טענת שמא, וכל ההשערות שיוכל הלווה לשער לעצמו שפרע מכח 'הסתברות' עדיין תישאר טענתו כ-שמא.

קים לי בלצאת ידי שמים: ומאחר שבאנו למחלוקת האם לאה חייבת לצאת ידי שמים יש לדון האם שייך טענת 'קים לי כהפוטרים' בחיוב לצאת ידי שמים.

ובעיקר הדבר אם האומר 'קים לי' חייב עדיין לצאת ידי שמים או לא הסתפק בכנסת הגדולה (כללי מיגו ס"ק יב') ותלה זה במחלוקת המהרי"ק (שורש קסא) ומהריב"ל האם טענת 'קים לי' הוי כטענת ברי (דאז פטור מלצי"ש) או הוי כטענת שמא (וחייב לצי"ש), וכ' שצ"ע, אמנם סיים 'פוק חזי מאי עמא דבר' שלא ראינו שמחייבים את הזוכה בטענת 'קים לי' לצאת ידי שמים, וכ"כ השבות יעקב בכללי קים לי סעיף יב' שפטור מלצי"ש וכן הביא בסדר הדין (פ"ח סעיף פד').

ובפתחי חושן (ח"א הערה פז) כ' שיש לומר שתלוי במחלוקת הפוסקים אם יכול לומר 'קים לי' בממון שיש בו איסור כגון בריבית, והכרעת הש"ך ביו"ד (קצו' ס"ק סח') שיכול לומר 'קים לי' ואין צריך להחזיר אלא שהבי"ד מודיעים לו שיש איסור בדבר. אמנם יש לחלק בין איסור לבין חיוב לצי"ש שאינו בגדר 'איסור'. וא"כ כמו שהזכר בטענת 'קים לי' אינו חייב לצי"ש ה"ה כשיש מחלוקת אם חייב לצי"ש יכול לומר 'קים לי' ואינו חייב לצי"ש.

אולם ע' בכנה"ג שם שסיים וכ' שכל מה שפטור מלצי"ש בקים לי הוא דוקא ב'איני יודע' אם התחייבתי משא"כ במקום שהחייב ברור אלא שלגבי הפירעון אומר 'קים לי שפרעתי' אינו יכול לומר קים לי וכ"כ הראנ"ח ס' א' וסימן יט', וא"כ בנידון דידן חייב לצי"ש ואינו יכול לומר קים לי.

ועוד, כיון שפשטות הגמ' בב"ק קיח. הוא דחייב לצי"ש בשניהם מסופקים על הפירעון, וכן הרא"ש כ' להדיא שחייב לצי"ש גם לדידן, והחז"א תמה על הש"ך והט"ז שפוטרים בזה, וגם את"ל שיש מחלוקת מ"מ הרי נחלקו הפוסקים אם חייב לצי"ש כשאומר 'קים לי' ועוד כבר כ' הכנה"ג שבספק פירעון אינו יכול לומר קים לי, א"כ בנידון דידן חייבת לצי"ש דהרי אין אנו מוציאים ממון אלא מודיעים לה שחייב לצי"ש.

ובמקרה הזה אין לאה צריכה אפילו שבועת היסט מאחר ואין רחל תובעת בבירור שהרי גם היא מסתפקת, ולמרות שאין מקום להסתפק בעצם החוב כנ"ל עדיין יש ספק בפירעון ואין כאן טענה מבוררת לחייב את לאה שבועה.

וכן בט"ז ס' עה' סעיף י' כ' ששניהם מסופקים על הפירעון פטור מלצי"ש כבסעיף יח', וכוונתו לומר שכיון שיש מחלוקת במילא פטור מלשלם (קים לי בלצי"ש, ע' לקמן).

היוצא לנו עד עתה: שאם הלווה טוען 'איני יודע' אם לוית' אף במלווה התובע בברור פטור, ואם הלווה אומר 'יודע אני מההלוואה אבל איני זוכר הפירעון' אז אם שכנגדו זוכר שלא נפרע חייב הלווה ואם גם המלווה אינו זוכר מהפירעון או מההלוואה פטור הלווה ואינו חייב אלא לצאת ידי שמים ויש פוטרים אפילו לצי"ש. ואם יש שטר גמור אפילו שניהם מסופקים חייב הלווה. ובכנה"ג בהגהות הטור סימן עה' בס"ק עה' הביא מחלוקת אחרונים אם חייב לצאת ידי שמים בשניהם מסופקים על הפירעון.

שיטת המחייבים מן הדין בשניהם מסופקים: אמנם יש לציין שיטת ההפלאה בכתובות צז: (תוס' ד"ה לאתווי) דס"ל שאף אם שניהם מסופקים בפירעון י"ל שחייב הלווה לשלם מן הדין משום שכיון שיש ספק אם פרע או לא מעמידים את החוב על חזקתו דהיינו חזקת חיוב, וכ"כ בספר זכור לאברהם שם. ותנא דמסייע להו הוא הרשב"א בגיטין (עח:) שמוכח מדבריו שאם שניהם טוענים ספק (או שיש שני כתי עדים שמעידים שהיה קרוב למלווה או ללווה) הדין הוא שהלווה חייב לשלם משום חזקת חיוב.

אמנם בתומים (ס' עה' ס"ק טו') כ' דלא קי"ל כהרשב"א ומש"ה לא הביאוהו הפוסקים, ובמשנה למלך (שאלה פ"ד ה"א) ביאר שדברי הרשב"א שמחייב את הלווה לשלם הם דוקא באופן שלא היה למלווה לדעת על הפירעון, וכגון שהתנה שיפרע לפלוני ויהיה פטור מחובו, דאז אפילו אם שניהם מסופקים בפירעון חייב הלווה לשלם מן הדין, שהרי אין ספקו של המלווה מגרע את טענתו שהרי לא היה לו לדעת, אבל באופן שהיה לו לדעת מהפירעון אין הלווה חייב לשלם. וכ"כ הקצות (עה' ס"ק ו'). וברור שאין מקום לחייב את הלווה מן הדין, שיכול לומר 'קים לי כרוב הפוסקים'.

כתב יד: בנידון דידן שיש לרחל חתימת יד לאה שלוותה ממנה חמשת אלפים ש"ח למרות ששתיהן מסופקות בהלוואה אין כאן מקום להסתפק ובוודאי הייתה כאן הלוואה שאין אדם חותם שלווה מחבירו כשעדיין לא לווה, וא"כ לא נשאר ספק אלא בפירעון, ובהנחה שיכול אדם לומר 'פרעתי' אף כשיש ביד חבירו כתב יד התברר דלהרשד"ם תומים וחז"א וקצות חייב לצאת ידי שמים ולש"ך ולט"ז הוי מחלוקת אם חייב לצי"ש.

טענת 'פרעתי' כשכתב ידו ביד חבירו: ככלל, אין אדם יכול לומר 'פרעתי' כשיש שטר ביד חבירו שכיון שהשטר קיים בוודאי לא פרע (שטרך בידי מאי בעי), אמנם כשיש לחבירו כתב יד פסק השו"ע (ס' סט' סע"ב) שנאמן לומר 'פרעתי' דכיון שאינו שטר גמור לא חשש להניחו בידו, וברמ"א שם הביא

העולה מזה:

שניהם מסופקים בהלוואה ובפירעון פטור הלווה.

שניהם זוכרים את הלוואה ומסופקים בפירעון פטור הלווה מן הדין ונחלקו הפוסקים אם חייב לצאת ידי שמים. מאחר ופשטות הסוגיא אזלא שחייב וגם את"ל כיש פוטרים כבר כ' הכנה"ג שבספק פירעון אינו יכול לומר 'קים לי', נראה לי שחייבים הבי"ד לומר ללא שהיא חייבת לשלם כדי לצאת ידי שמים.

בנידון דידן שיש לרחל חתימת יד לאה שלוותה ממנה, למרות ששתיהן מסופקות בהלוואה ובפירעון אין מקום להסתפק בהלוואה והוי רק ספק בפירעון, וא"כ לדעת השו"ע סימן סט' שנאמן לומר 'פרעתי' על כתב יד לאה פטורה מן הדין וחייבת לשלם לצאת ידי שמים, ולדעת הרמ"א אם הדין רואה שיש מקום לחייב את לאה יכול לחייבה מן הדין שאף אם הייתה אומרת 'פרעתי' לא הייתה נאמנת.

ברם יש מקום גדול לדון האם יכולה האשה להלוות מהכסף שהרוויחה ע"י עבודתה לחברתה או דשייך כאן 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' ואינה יכולה להלוות ללא רשותו, ובע"ה יבואר במאמרים הבאים. – והאמת והשלום אהבו

1. הרב יצחק דן גרונברגר

הדרך לבית הדין מתחילה בהכנה נכונה

לייעוץ פרטני, ניסוח כתבי טענות וערעורים, שילוב מקורות הלכתיים, בוררות או גישור ניתן לפנות למשרדו של הרב יצחק דן גרונברגר.

טלפון: 052-761-6780 • דוא"ל: grunberger-law.co.il • 1666law@gmail.com

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות. בפרסום ציטוט קצר יש לציין את שם מחבר הגיליון, "משפט יצחק", מספר הגיליון, ולצרף קישור פעיל אל אתר המקור.

המידע בגיליון הוא כללי ותורני ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. ההכרעה בכל תיק תלויה בעובדות, בראיות ובשיקול דעתו של בית הדין המוסמך.

